

Vol van Vlaanderen.

Le double sens du Leo Belgicus.

arch. urb. Karel Wuytack

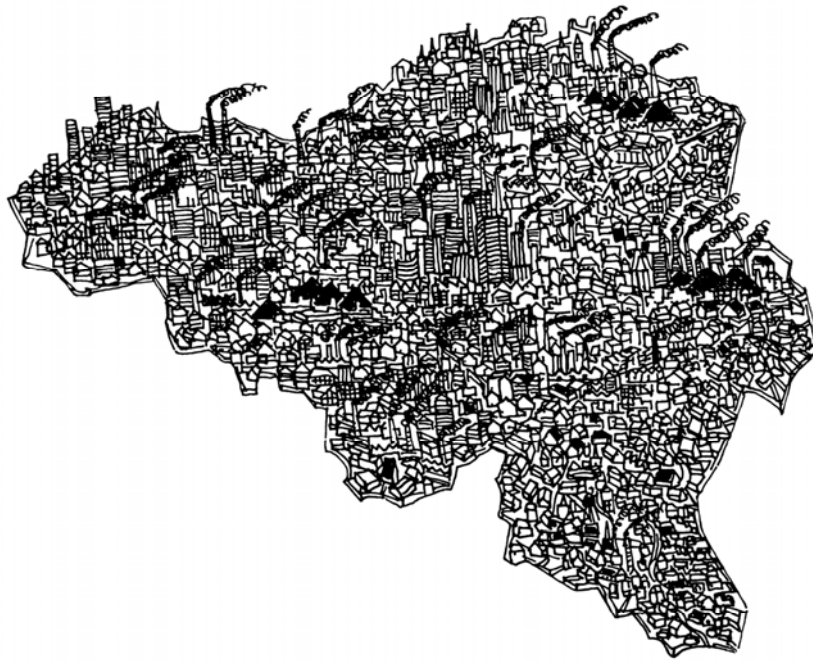

Claes Janszoon Visscher, 'Leo Belgicus', 1609.

Jodocus Hondius, 'Leo Belgicus', 1611.

Binnen de 16de en 17de eeuwse cartografische conventie die de zeventien provincies in de vorm van een leeuw weergaven, volstaat het om de kaart van de Amsterdamse producent van atlanten en landkaarten Claes Janszoon Visscher naast deze van de Vlaamse Cartograaf Jodocus Hondius te plaatsen om tot de vaststelling te komen dat hun 'Leo Belgicus' respectievelijk weg van en richting Vlaanderen kijkt. Terwijl in Nederland Rem Koolhaas aan zijn boek 'The Belgian Way' over de kunst van het compromis werkt, lezen we in de publicatie 'The ambition of the territory, Vlaanderen als ontwerp' (2012) dat we strategieën moeten ontwikkelen in plaats van het compromis op te zoeken. De Vlaamse Bouwmeester Peter Swinnen schreef reeds twee jaar eerder in zijn 'zeven memo's voor een verlichte bouwcultuur' dat we moeten durven kiezen wat hij gelijksteld met masterplanning en waarbij het compromis als het tegendeel van de keuze wordt omschreven. Wat is er gaande binnen de Delta-metropool? Waarom kijken we voortdurend de andere richting uit, dus naar elkaar? Is dit 'dépaysment' louter te verklaren vanuit een nieuwsgierigheid, verwondering en fascinatie voor de afstand en de nabijheid van het andere of maakt het kruisen van onze blik ons net terug gevoelig voor dat wat we zelf niet meer zagen. In deze bijdrage voor 'Vol Vlaanderen' wordt gefocust op de stedenbouwkundige en planologische ping-pong tussen onze twee naties om tot slot stil te staan bij dat wat voor onze noorderburen zo zuiders is.

Renaat Braem, 'het lelijkste land ter wereld', 1968.

In 1968 hanteert Renaat Braem in 'Het lelijkste land ter wereld een wandelgids in de Belgische jungle, bestemd voor ontwakende slaapwandelaars' het beeld van Schiphol gezien vanuit een vliegtuig. Hij omschrijft het als een systematisch uitgebreid schaakbord tussen het alomtegenwoordige water en associeert het met de stijl van Mondriaan, orde en zakelijkheid. Dit plaatst hij tegenover de wanorde, of liever de afwezigheid inzake urbanisatie die hij associeert met een onfatsoenlijke, onze waardigheid kwetsende vormenkakafonie, die zo kenmerkend is voor ons land. In hetzelfde boek doet hij een oproep om België - Vlaanderen en Wallonië – samen te behandelen als een samenhangend organisme dat ziek is maar genoeg levenskracht bezit om het mooiste land ter wereld te worden, de Stad België en vraagt zich al rijmend af; 'Hoe zal die stad van morgen zijn? Een vuilnisbak, een schrijn? Een stad voor de mens? / Een stad voor het zwijn?' Negentien jaar later, op 77 jarige leeftijd, noemt hij zichzelf de urbanist van het onmogelijke en beschrijft in zijn boek 'Het mooiste land ter wereld' over zijn aanleg voor surrealistische fantasie en zijn nooit vergeten doel in zijn doen en laten; 'het verwezenlijken, in welke graad ook, van het mooiste land ter wereld, als tegenstelling tot een verschrikkelijke toestand: het lelijkste land ter wereld, waarin wij helaas moeten leven.'

De Nederlandse urbanist van het onmogelijke, Carel Weeber, wordt in 1997 door zijn collega-architecten tot 'slechtste architect van Nederland' uitgeroepen. Zijn visie over 'Het Wilde Wonen' (1997) gaat er van uit dat er in Nederland voldoende ruimte is om er het regellose en ruimteverslindende 'Belgische model' op los te laten. Hij pleit voor een soort ont-ordening

van Nederland waarbij een te betuttelende overheid zich faciliterend zou moeten opstellen in de realisatie van de individuele en heterogene woonwensen en dromen van zijn bevolking.

Nederland Land van Belofte

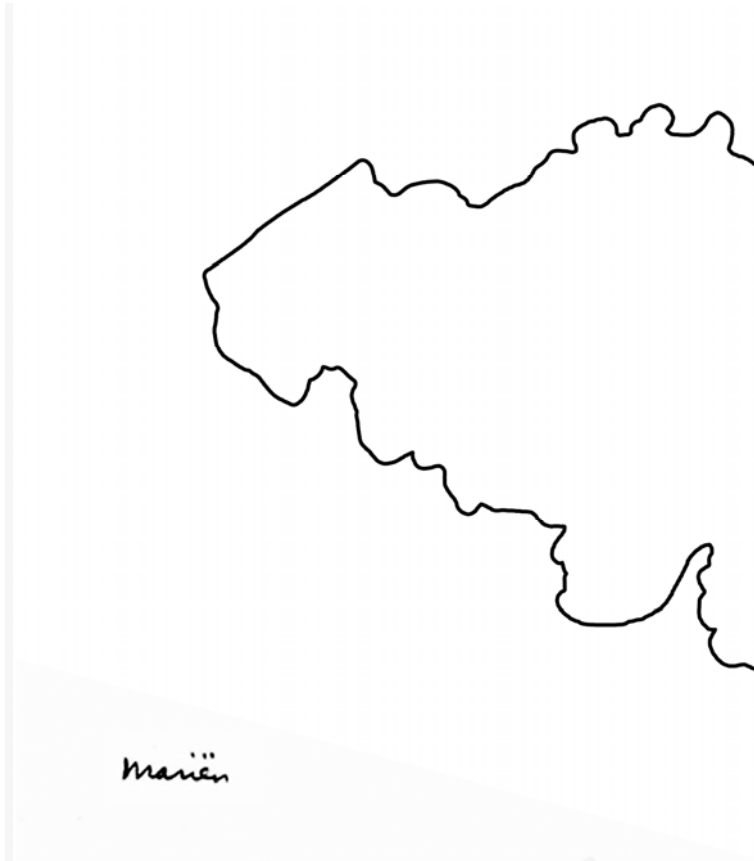
Christian Dotremont meet Theo van Doesburg zijn Compositie X in de woning Aldo van Eyck, 1949.

De foto waarop de Belg en auteur van het CobrA manifest Christian Dotremont het werk van Theo van Doesburg opmeet kunnen we op twee manieren interpreteren. Enerzijds vanuit een fascinatie voor die orde en zakelijkheid die zo fundamenteel anders is dan de spontane 'peintures-mots' en 'dessins-mots' die hij een jaar eerder begon in samenwerking met Asger Jorn en anderzijds als een surrealistische act van de auteur van het manifest 'Le surréalisme révolutionnaire'(1947). Deze surrealistische werkelijkheid die zich aandient achter de zuidelijke landgrens van Nederland omschrijft Willem Jan Neutelings in 1999 als 'Belgische Toestanden' In het gelijknamige essai legt hij uit dat na vierhonderd jaar scheiding de noordelijke cultuur van het woord en de zuidelijke cultuur van het beeld elkaar niet meer verstaan. Beiden gaan op zoek naar een geheim dat ze nooit zullen ontwaren. 'Holland gelooft dat met nieuwe regels een Belgisch beeld kan worden gemaakt. Belgen weten dat dat beeld juist ondanks regelgeving tot stand komt.'

Vorig jaar kreeg in het Centrum Vlaamse Architectuurarchieven, de 50ste verjaardag van de wet op de stedenbouw in België, grote aandacht. De Planningstraditie in Vlaanderen heeft duidelijk Nederlandse roots waarbij vanuit Vlaanderen gezien het Nederlands model van een door de overheid geplande compacte stadsmoedel als superieur werd ervaren en neergekeken werd op de organisch gegroeide uiteengelegde stad, la banlieue radieuse, het land van de bevrijde nonchalance, de ruimtelijke laissez-faire, de kakafonische nevenschikking (De Meulder, Schreurs, Cock en Notteboom), de 'minimale rationaliteit' (Secchi) 'het verrommelde Vlaamse territorium' (Dehaene) of de Vlaamse nevelstad (Indovina) om maar enkele van de vele termen te noemen. Nederland was in de jaren '90 het land van Belofte en

het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen (1997) was dan ook grotendeels gestoeld op de Nederlandse Vierde nota Ruimtelijke Ordening (1988).

Belgie als gidsland

Marcel Mariën, 'Introduction au surréalisme en Belgique', 1984.

De Nederlandse hoogleraar planologie Luuk Boelens geeft België geen krulstaartje zoals Marcel Mariën in zijn prent 'Inleiding tot het surrealisme in België' maar roept België uit tot gidsland. Tijdens zijn inaugurale rede aan de universiteit Gent 'de ontspannen versus de jachtige metropool, een pleidooi voor een horizontale ruimtelijke planning' (2013) beschrijft hij dat het wezen van het huidige onderscheid tussen de Vlaamse en Nederlandse planning ligt in de tegenstelling tussen de ontspannen, horizontale metropool versus de verticale, door de overheid sterk aangestuurde, dichte en jachtige metropool. Het beeld 'Belgie, de stad voor het zwijn' van Renaat Bream is plots geen doembeeld meer dat kost wat kost moet worden bestreden. De Belgische jungle blijkt nu 'een netwerkstad avant la lettre' gekenmerkt door een diffuse infrastructuur tussen sterk met hun ommeland verweven complementaire stedelijke kernen. Een complexiteit die moet worden gekoesterd en waaruit lessen getrokken kunnen worden wat betreft het denken over het stedelijk netwerk en het tussenland.

Het herontdekken van de verborgen kwaliteiten van ons kleinschalig, diffuus en geleidelijk verstedelijkt landschap en het pleidooi voor de horizontale metropool (Secchi en Viganò) is een oproep voor het doorontwikkelen van dit verspreid bebouwd territorium. Als deze

‘rurbane’ conditie ooit stedelijk moet worden, is het compacte stadsmodel geen optie, maar moeten we eerder denken aan het versterken en intensiveren van de reeds aanwezige stedelijke verbanden.

Carel Weeber stelde reeds dat in het ruimtelijk overgeplande en geordende Nederland deze orde door de geringste versterking teniet wordt gedaan terwijl de wanorde van een interne en spontane suburbanisatie, gebaseerd op individueel initiatief, minder ‘kwetsbaar’ (Weeber) is, meer ‘levenskracht’ (Braem) bezit, of om een actuele term te gebruiken, een grotere ‘veerkracht’ heeft.

De verbeelding van Vlaanderen

Dieter van Caneghem, ‘Bevreemding 01’, 2013.

Met de beelden ‘bevreemding 01’ en ‘bevreemding 02’ nodigt fotograaf Dieter van Caneghem ons uit om stil te staan bij de ontmoetingen met deze niet geplande of tussen de plooiën van de geplande ontwikkelde objecten. Deze weerbarstige objecten, die we aantreffen in de blanco gebieden die tussen de centra in, kunnen en mogen we in het pleidooi voor de horizontale metropool niet negeren. Objecten, dingen steeds meer dingen die zo eindeloos en ongecontroleerd zijn gaan woekeren in ons verrommelde landschap van kakafonische

nevenschikking. Eens we deze ‘objets bouleversants’ (Paul Nougé) hebben opgemerkt krijgen deze op het eerste zicht banale objecten uit onze dagelijkse omgeving een zekere bijzonderheid en prikkelen ze onze verbeelding. Het beelddenken of de zuidelijke cultuur van het beeld, niet als eindbeeld of blauwdruk, maar als een proces dat hieraan ten grondslag ligt.

Dieter van Caneghem, 'Bevremding 02', 2013.

Dieter van Caneghem, 'Dualiteit 01', 2013.

Dieter van Caneghem, 'Dualiteit 02', 2013.

'De compositie is van kapitaal belang. Zij scheidt de orde, geeft ieder personage en object een plaats en schikt de lijnen van het schilderij, rechte, horizontale of schuine. Zij verdeelt schaduw en licht en geeft aan ieder figuur of voorwerp zijn karakter, uitdrukking en eigen leven.' (Jean Brusselmans)

Bibliografie:

- Boelens, Luuk, *'De ontspannen versus de jachtige metropool, een pleidooi voor een horizontale ruimtelijke planning'*, inaugurale rede, Universiteit van Gent, Gent, 2013.
- Braem, Renaat, *'Het lelijkste land ter wereld.'*, Davidsfonds, Leuven 1968.
- Braem, Renaat, *'Het schoonste land ter wereld.'* Uitgeverij Kritak, Leuven 1987.
- De Baere, Bart, Iris Kockelbergh en Nico Van Hout, *'Beelddenken Vijf eeuwen beeld in Antwerpen'*, MAS books, Antwerpen, 2011.
- De Meulder, Bruno, Jan Schreurs, Annabel Cock en Bruno Notteboom, *'Sleutelen aan het Belgische stadslandschap'*, in OASE nr. 52, 1999, pp.78-113.
- Dehaene, Michiel, *'Tuinieren in het Stedelijk veld'*, A&S book, Gent, 2012.
- Koolhaas, Rem, *'Mijn volgend project is België'*, interview met Margot Vanderstraeten, in De Morgen Magazine, 02-02-2013, pp. 12-20.
- Mariën, Marcel, *'Tout reste à dire, un entretien avec Christian Bussy'*, (1970), Didier Devillez, Brussel, 1997.
- Mariën, Marcel en Tom Gutt, *'Le double sens'*, Les Lèvres Nues, Brussel, 1976.
- Mariën, Marcel, *'L'Activité surréaliste en Belgique : 1924-1950'*, Lebeer-Hossmann, Brussel, 1979.
- Neutelings, Willem Jan, *'Belgian situations'*, in Archis nr. 10, 2000.
- Nougé, Paul, *'Histoire de ne pas rire'*, L'Age d'Homme, Lausanne, 1980.
- Ryckewaert, Michael, *'De minimale rationaliteit van woonpatronen in Nevelstad Vlaanderen'*, in OASE nr. 60, 2002, pp.49-62.
- Smets, Marcel, *'Infrastructuur in context'*, congres februari 2010.
- Swinnen, Peter, *'zeven memo's voor een verlichte bouwcultuur'*, uitgave Team Vlaamse Bouwmeester, Brussel, 2010.
- Swinnen, Peter, AWJGGRAUaDVVTAT, *'The Ambition of the Territory Vlaanderen als ontwerp'*, uitgave Team Vlaamse Bouwmeester in het kader van de simultane tentoonstelling in deSingel te Antwerpen en het Belgische Paviljoen op de Internationale Architectuurbiënnale van Venetië, Brussel, 2012.
- Weeber, Carel, Bernhard Hulsman, *'Het Wilde Wonen'*, NRC Handelsblad - Cultureel Supplement - 04 april 1997.

Arch. Urb. Karel Wuytack is actief in de master opleiding Stedenbouw en Ruimtelijke Planning in de KU Leuven, Faculteit Architectuur, Campus Sint-Lucas (LUCA) en geeft in de TU Eindhoven samen met prof. Gijs Wallis de Vries het vak Urban thing theory.

Fotograaf Dieter van Caneghem werd gevraagd om speciaal voor deze editie de reeks Dualiteit 01 -02 te maken. (www.dietervancaneghem.be)